

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

-----o0o-----

TẬP QUÁN KHAI THÁC NGUỒN LỢI TỰ NHIÊN
CỦA NGƯỜI THÁI Ở XÃ TAM QUANG, HUYỆN
TƯƠNG DƯƠNG, TỈNH NGHỆ AN

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HÓA
CHUYÊN NGÀNH VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

SINH VIÊN THỰC HIỆN: HOÀNG THỊ PHƯƠNG ANH
GIẢNG VIÊN HƯỚNG DẪN: PGS.TS LÊ SĨ GIÁO

HÀ NỘI, 2011

LỜI CẢM ƠN

Sau một thời gian tìm hiểu và nghiên cứu, sinh viên đã hoàn thành đề tài khoá luận tốt nghiệp cử nhân văn hoá của mình. Lời đầu tiên cho em gửi lời cảm ơn sâu sắc tới PGS.TS. Lê Sĩ Giáo, là người đã trực tiếp hướng dẫn, hết lòng giúp đỡ em trong suốt quá trình làm khoá luận tốt nghiệp

Em xin gửi lời cảm ơn tới các cán bộ phòng văn hoá, phòng dân tộc huyện Tương Dương, UBND xã Tam Quang đã tạo điều kiện giúp đỡ trong quá trình thu thập tài liệu ở địa phương.

Do thời gian có hạn nên chắc hẳn sẽ còn những thiếu sót. Vì vậy, để khoá luận được hoàn chỉnh hơn, em rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của thầy cô và các bạn.

Hà nội, 10 / 4 / 2011

Sinh viên

Hoàng thị phương anh

Mục lục

Mở đầu.....	4
1. Tính cấp thiết của đề tài	4
2. Mục đích nghiên cứu	5
3. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu.	5
4. Phương pháp nghiên cứu	5
5. Lịch sử ghiên cứu vấn đề	5
6. Nguồn tư liệu	6
7. Bố cục khóa luận.....	6
 Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ ĐỊA BÀN NGHIÊN CỨU.....	7
1.1. Điều kiện tự nhiên.....	7
1.1.1. Vị trí địa lí.....	7
1.1.2. Đặc điểm địa hình	8
1.1.3. Đặc điểm tài nguyên	9
1.2. Dân cư	9
1.2.1. lịch sử tộc người.....	10
1.2.2. Làng bản và quan hệ dòng họ	13
1.3. Vài nét về văn hóa truyền thống	13
1.3.1. Văn hoá vật chất.....	14
1.3.2. Kinh nghiệm dân gian.....	17
1.3.3. Văn hoá mưu sinh	17
 Chương 2. TẬP QUÁN KHAI THÁC NGUỒN LỢI TỰ NHIÊN CỦA NGƯỜI THÁI TRƯỚC KHI CÓ CHÍNH SÁCH GIAO ĐẤT GIAO RỪNG	26
2.1. Một số khái niệm.....	26
2.2. Khai thác nguồn lợi làm thực phẩm	26
2.2.1. Các loại rau rừng	26
2.2.2. Các loại măng.....	29
2.2.3. Các loại nấm, mộc nhĩ.....	32
2.2.4. Các loại quả	32
2.2.5. Các loại động vật.....	31
Các loại côn trùng	35
2.3. Khai thác nguồn lợi làm lương thực	38

2.4.	Khai thác nguồn lợi làm dược liệu.....	38
2.5.	Khai thác nguồn lợi làm nguyên vật liệu	41
2.5.1.	Các loại gỗ.....	41
2.5.2.	Các loại phi gỗ.....	43
2.6.	Khai thác nguồn lợi cho mục đích khác.....	46
2.7.	Khai thác nguồn lợi nước.....	48
2.8.	Khai thác nguồn lợi khoáng chất	48

Chương 3. KHAI THÁC NGUỒN LỢI TỰ NHIÊN TỪ KHI CÓ CHÍNH SÁCH GIAO ĐẤT GIAO RỪNG ĐẾN NAY. MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA 50

3.1.	Sự ra đời chính sách giao đất giao rừng.....	50
3.2.	Các văn bản của Đảng và Nhà nước về chính sách giao đất giao rừng.....	51
3.3.	Khai thác nguồn lợi tự nhiên từ khi có chính sách	53
3.3.1.	Khai thác quỹ đất	53
3.3.1.1.	Đất của cộng đồng.....	53
3.3.1.2.	Đất được giao cho các hộ gia đình.....	55
3.3.1.3.	Nguồn lợi Nhà nước và người dân thu được sau khi thực hiện chính sách.....	61
3.3.1.4.	Phương thức khai thác đất được giao.....	64
3.3.1.5.	Thái độ của người dân đối với việc thực hiện chính sách	65
3.3.2.	Khai thác nguồn lợi từ rừng	66
3.3.3.	Khai thác nguồn lợi từ nước.....	
3.4.	Những vấn đề đặt ra	

Kết luận 70

Danh mục tài liệu tham khảo

Phụ lục bản đồ và ảnh minh họa

Danh sách người cung cấp tư liệu

Mở đầu

1. Tính cấp thiết của đề tài

Con người là một bộ phận của của tự nhiên, có mối quan hệ gắn bó mật thiết với tự nhiên và tác động trở lại nó. Tự nhiên là môi trường để con người tạo ra cái ăn, cái mặc, tạo ra văn hoá ứng xử giữa con người với tự nhiên và giữa con người với con người. Chính môi trường tự nhiên đã chi phối rất lớn đến phương thức sản xuất của con người. Việc khai thác các nguồn lợi tự nhiên được rất nhiều cư dân quan tâm, nhất là khai thác nguồn lợi từ rừng. Rừng không chỉ là nơi trú ngụ xưa kia của con người mà còn là nơi sản sinh ra cây cối, muôn loài. Đối với các tộc người thiểu số nói chung và người Thái nói riêng việc khai thác tự nhiên thế nào cho có ý nghĩa đã có truyền thống từ hàng nghìn năm nay.

Dân tộc Thái là dân tộc có nền văn hoá lâu đời. Trong tiến trình lịch sử bản sắc văn hoá tộc người đã được sàng lọc, tích tụ hàng ngàn năm với nhiều giá trị tốt đẹp.

Xã Tam Quang, huyện Tương Dương, tỉnh Nghệ An là vùng đất được khai khẩn từ lâu đời. Trải qua bao thăng trầm của lịch sử hiện nay văn hoá truyền thống vẫn còn được lưu truyền. Do sống chung với tự nhiên nên người Thái đã có kho tàng thi thức địa phương về kinh nghiệm trong việc khai thác nguồn lợi tự nhiên để tồn tại và phát triển. Song trong đời sống xã hội việc khai thác các nguồn lợi đó theo phương thức cũ đã không còn phù hợp. Đã có nhiều đề tài nghiên cứu về văn hoá của người Thái nói chung, về tập quán khai thác nguồn lợi tự nhiên nói riêng nhưng chỉ dừng lại ở mức khái quát, chưa thực sự đi sâu khai thác có tính chất chuyên đề. Đây là vấn đề quan trọng gắn liền với sự phát triển kinh tế - xã hội, gắn liền với việc hoạch định chính sách văn hoá. Vì vậy, tôi đã lựa chọn đề tài “Tập quán khai thác nguồn lợi tự nhiên của người Thái ở

xã Tam Quang, huyện Tương Dương, tỉnh Nghệ An” cho đề tài khoá luận tốt nghiệp cử nhân văn hoá của mình.

2. Mục đích nghiên cứu

Tìm hiểu về tập quán khai thác nguồn lợi tự nhiên của dân tộc Thái ở xã Tam Quang, huyện Tương Dương, tỉnh Nghệ An truyền thống và trong bối cảnh chính sách giao đất giao rừng hiện nay.

3. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng: Tập quán khai thác nguồn lợi tự nhiên của người Thái ở xã Tam Quang, huyện Tương Dương, tỉnh Nghệ An.

- Phạm vi: Khai thác nguồn lợi thực vật, động vật, khoáng vật trước và sau khi có chính sách giao đất giao rừng.

4. Phương pháp nghiên cứu.

- Sử dụng các phương pháp khảo sát điền dã dân tộc học, kết hợp với phương pháp điều tra xã hội học.

- Dùng phương pháp so sánh để đối chiếu các tài liệu đã điền dã trên thực địa, từ đó rút ra những điểm chung nhất của tập quán khai thác...

5. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.

Trước thời Pháp thuộc, viết về miền Tây Nghệ An có trong các bộ sử như: Đại Nam nhất thống chí; Đại Việt sử kí toàn thư; Lịch triều hiến chương loại chí; Đại Nam thực lục chính biên... và nhất là Nghệ An kí của Bùi Dương Lịch.

Từ năm 1970 trở về trước, người Thái ở miền Tây nghệ An được đề cập đến trong các công trình: Các dân tộc nguồn gốc Nam Á ở miền Bắc Việt Nam, tác giả Vương Hoàng Tuyên, NXB Giáo dục, 1963 ...

Từ sau 1970 trở lại đây, việc nghiên cứu người Thái ở Nghệ An ngày càng được đẩy mạnh. Các tài liệu dân tộc học, khảo cổ học, sử học...có liên quan đến miền Tây Nghệ An lần lượt được công bố. Có thể kể đến: Sơ lược giới thiệu các

nhóm dân tộc Tày – Nùng – Thái ở Việt Nam [11]; Các dân tộc thiểu số ở Nghệ An của Ts Nguyễn Đình Lộc [12]...

Các kết quả nghiên cứu về người Thái ở miền Tây Nghệ An còn được công bố trên các tạp chí: Dân tộc học; Ngôn ngữ học; Khảo cổ học... Trong đó đáng chú ý là các nghiên cứu của Ts. Vi Văn An (Bảo tàng Dân tộc học) về thiết chế bản mường, sở hữu đất đai, cưới xin, ma chay... Của người Thái ở miền Tây Nghệ An [1,2,3,4,5...]

Tuy vậy, những công trình này vẫn chưa thực sự tiếp cận sâu với tập quán khai thác nguồn lợi tự nhiên của người Thái ở Nghệ An.

Về tập quán khai thác các nguồn lợi tự nhiên của người Thái không nhiều, chủ yếu được viết chung với các công trình nghiên cứu văn hoá truyền thống các dân tộc thiểu số.

6. Nguồn tư liệu.

- Chủ yếu tư liệu điền dã ở xã Tam Quang, huyện Tương Dương, tỉnh Nghệ An.

7. Bố cục của khóa luận.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục đề tài chia làm ba chương:

Chương 1: Khái quát về địa bàn nghiên cứu.

Chương 2: Tập quán khai thác các nguồn lợi tự nhiên của người Thái trước khi có chính sách giao đất giao rừng.

Chương 3: Khai thác nguồn lợi tự nhiên từ khi có chính sách giao đất giao rừng đến nay. Một số vấn đề đặt ra

Danh mục tài liệu tham khảo

1. Vi Văn An. *Đôi nét về dòng họ người Thái ở vùng đường 7 tỉnh Nghệ Tĩnh*, Tạp chí Dân tộc học, số 3/1998, tr 81-93.
2. Vi Văn An. *Góp thêm tư liệu về tên gọi và lịch sử cư trú của các nhóm Thái ở vùng đường 7, tỉnh Nghệ An*. Tạp chí Dân tộc học, số 2/1993, tr 52-56.
3. Vi Văn An. *Vài nét về cơ cấu tổ chức xã hội và chế độ sở hữu đất đai của người Thái ở vùng đường 7, tỉnh Nghệ An*. Tạp chí Dân tộc học số 2/1995, tr 17-25.
4. Vi Văn An. *Về quá trình hình thành các tổ chức mừng của người Thái ở miền Tây Nghệ An*. Tạp chí nghiên cứu lịch sử, số 2/1998, tr 50-55
5. Trần Bình. *Tập quán hoạt động kinh tế của một số tộc người ở Tây Bắc*, NXB Văn hoá dân tộc, Hà nội 2001.
6. Ninh Viết Giao. *Địa chí huyện Tương Dương*, NXB khoa học xã hội, hà nội, 2003.
7. Lê Sĩ Giáo. *Hoạt động kinh tế truyền thống các dân tộc thiểu số Việt Nam. Vấn đề dân tộc và chính sách dân tộc của Đảng và Nhà nước ta*. NXB Chính trị quốc gia, 1995.
8. Lê Sĩ Giáo. *Tập quán canh tác truyền thống với vấn đề bảo vệ môi sinh*. Tạp chí thông tin lí luận, số 12/ 1990.
9. Lã Văn Lô - Đặng Nghiêm Vạn. *Sơ lược giới thiệu các dân tộc Tày – Nùng – Thái ở Việt Nam*. NXB Khoa học xã hội, Hà nội 1968.
10. Nguyễn Đình Lộc. *Các dân tộc thiểu số ở Nghệ An*, NXB Nghệ An, Tp Vinh, 1993.
11. Hà Văn Năm. *Tục ngữ Thái*, NXB Văn hoá dân tộc, Hà nội 1978.

12. Đặng Nghiêm Vạn – Cẩm Trọng – Khả Văn tiến – Tòng Kim An. *Tư liệu về lịch sử và xã hội dân tộc Thái*. NXB Khoa học xã hội, Hà nội 1977
13. Viện Dân tộc học. *Các dân tộc ít người ở Việt Nam* (các tỉnh phía Bắc). NXB Khoa học xã hội, Hà nội 1978